

Sylvia Timoszuk

Kolegium Ekonomiczno-Społeczne
Szkoła Główna Handlowa w Warszawie
Collegium of Socio-Economics
Warsaw School of Economics
sylvia.timoszuk@doktorant.sgh.waw.pl

WDOWIEŃSTWO
A SYTUACJA MATERIALNA KOBIEC
W STARSZYM WIEKU W POLSCE

WSTĘP¹

O wdowieństwie w populacji Polski jako jeden z pierwszych badaczy społecznych napisał w latach 70. XX wieku A. Kurzynowski (1975). Analizując dane Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań (NSP) z 1970 r. zauważył on, że osoby owdowiałe stanowiły liczną grupę społeczną. Ta subpopulacja składała się w zdecydowanej większości z kobiet (blisko siedmiokrotna przewaga liczby wdów nad liczbą wdowców), które doświadczały stanu wdowieństwa wcześniej w przebiegu życia i pozostawały w tym stanie dłużej w porównaniu z mężczyznami. Ponadto przeważającą część grupy wszystkich osób owdowiałych stanowiły wdowy w wieku 60 lat i więcej – ich udział wynosił 62%. Pomimo znaczącej liczby osób owdowiałych, wiedza na temat ich sytuacji życiowej była znikoma (Kurzynowski 1975). Niestety po upływie ponad czterech dekad, ta ocena jest nadal aktualna. W polskim piśmiennictwie naukowym kwestia wdowieństwa pojawia się z reguły jedynie jako zagadnienie poboczne (Szukalski 2006). Według najlepszej wiedzy autorki, prace analizujące demograficzny lub społeczny wymiar wdowieństwa w Polsce zostały opublikowane jedynie przez Kurzynowskiego (1975, 2004) oraz Szukalskiego (2004, 2006, 2007, 2013a). Zagadnieniu wdowieństwa w znacznie większym zakresie poświęcane były badania zagraniczne (Martin-Matthews 2011), jednak nie przedstawiają one pełnego obrazu sytuacji osób owdowiałych w Polsce. Analizy te albo w ogóle nie dotyczyły populacji Polski, albo uwzględniały ją w per-

---

¹ W artykule wykorzystano fragmenty przygotowywanej przez autorkę rozprawy doktorskiej dotyczącej sytuacji finansowej starszych wdów w Polsce.

Sylvia Timoszuk

spektywie porównawczej i nie zawierały pogłębionej analizy sytuacji życiowej osób w stanie wdowim w naszym państwie (Łopata 1996, Hungerford 2001, Bernard i Li 2006, Corden i in. 2008, Bíró 2013). Niniejszy artykuł poszerza naszą wiedzę w tym zakresie. Głównym celem przedstawionego badania było scharakteryzowanie sytuacji materialnej starszych (60–79 lat) wdów w Polsce oraz określenie czynników ją różnicujących.

Wskazać można szereg argumentów przemawiających za koniecznością podjęcia tej tematyki. Po pierwsze liczba osób w stanie wdowim w Polsce jest wysoka zarówno w ujęciu absolutnym, jak i relatywnym i składają się na nią przede wszystkim starsze kobiety. Wraz z postępującym procesem starzenia się ludności Polski, wdowieństwo stało się zjawiskiem obejmującym szeroki krąg osób. W Polsce w roku 2002 było 2,9 mln osób owdowiałych², a w roku 2011 liczba ta wzrosła do 3,1 mln osób. Oznacza to, że w 2002 r. 9,3%, zaś w 2011 r. 9,6% ludności w wieku 15 lat i więcej pozostawało w stanie wdowim, przy czym były to przede wszystkim kobiety w wieku 60 lat i więcej. W 2002 r. ich udział wśród wszystkich osób owdowiałych wynosił 67,8%, zaś w 2011 r. – 69,7%³ (*Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2002*, *Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011*).

Po drugie, owdowienie może znacząco wpłynąć na sytuację życiową, a w szczególności finansową, przy czym wpływ ten wydaje się być odmienny dla mężczyzn i dla kobiet. Wdowcy częściej doświadczają trudności związanych z prowadzeniem gospodarstwa domowego, zaś trudności finansowe są problemem zgłaszanym zazwyczaj przez wdowy (Corden i in. 2008, DiGiacomo i in. 2013). Co za tym idzie, zagadnienie sytuacji finansowej owdowiałych starszych kobiet jest tematem ważnym ze względu na jego powiązanie z problemem ubóstwa, którym kobiety te są szczególnie zagrożone (Zaidi 2010). W literaturze przedmiotu dotyczącej sytuacji życiowej ludzi w starszych grupach wieku funkcjonuje wręcz termin feminizacji ubóstwa (Błędowski 2012c). Jak podkreślają badacze zagraniczni, po śmierci męża wzrasta ryzyko popadnięcia w ubóstwo a wzrost ten jest szczególnie gwałtowny w przypadku starszych kobiet (Bíró 2013, Corden i in. 2008, DiGiacomo i in. 2013).

Można przytoczyć wiele dodatkowych argumentów, uzasadniających oddzielną analizę sytuacji życiowej wdów i wdowców. Wyniki badań wskazują, że konsekwencje owdowienia są w wielu aspektach (nie tylko finansowym) różne dla kobiet i mężczyzn. Różnice te są tak znaczące, że badacze zagraniczni zaproponowali

² Wszystkie dane statystyczne prezentowane w artykule odnoszą się do stanu cywilnego prawnego. Obliczenia zostały wykonane na podstawie danych z bazy NSP 2002 (baza: Ludność. Stan i struktura demograficzno-społeczna, tablica 10, źródło: <http://stat.gov.pl>, dostęp: 2015/09/12) oraz NSP 2011 (plik Excel Tablice wynikowe, tablica 11a, źródło: <http://stat.gov.pl>, dostęp: 2013/04/09). Dane odnoszą się do populacji w wieku 15 lat i więcej i nie obejmują kategorii „Nieustalone” dla wieku (kategoria ujęta w bazie NSP 2002, ale nie w NSP 2011) oraz kategorii „Nieustalone” dla stanu cywilnego.

³ Obliczenia własne na podstawie NSP 2002 oraz NSP 2011 (szczegóły patrz przypis 2).

Wdowieństwo a sytuacja materialna kobiet w starszym wieku w Polsce

---

wprowadzenie terminu *widowerhood*, odnoszącego się wyłącznie do mężczyzn, jako dopełnienia terminu *widowhood*, oznaczającego wdowieństwo bez rozróżnienia płci (Martin-Matthews 2011). Odmienne podejście do analizy sytuacji kobiet i mężczyzn jest konieczne również ze względu na dysproporcje w dochodach ze względu na płeć. Różnice te powodują, że sytuacja finansowa wdów i wdowców kształtuje się inaczej. Jako przykład warto przywołać wyniki badania wzłużnego, które zostało zrealizowane w Kanadzie w latach 1993–2003, na próbie osób w wieku 65 lat i więcej (Bernard i Li 2006). Analizy wykazały, że w trakcie pięciu lat od śmierci męża, mediana skorygowanych dochodów starszych kobiet systematycznie obniżała się. Z kolei mediana skorygowanych dochodów w grupie wdowców rosła i pięć lat po śmierci żony była wyższa niż rok przed jej śmiercią. Co więcej, przyrost osób należących do grupy o niskich dochodach był wyższy wśród wdów w porównaniu do wdowców (Bernard i Li 2006). Według wiedzy autorki, takie analizy nie były prowadzone w odniesieniu do starszych kobiet i mężczyzn w Polsce. Zaobserwowane zostały jednakże różnice w subiektywnej ocenie sytuacji finansowej w zależności od płci. Analiza seniorów z badania PolSenior wykazała, że istnieje silna zależność statystyczna między płcią a oceną sytuacji finansowej gospodarstwa domowego. W porównaniu do mężczyzn, kobiety rzadziej wskazywały odpowiedzi: „Wystarczy na wszystko bez specjalnego oszczędzania” (50,4% kobiety, 53,1% mężczyźni) bądź „Żyję (żywemy) oszczędnie i wystarcza na wszystko” (10,8% kobiety, 17,5% mężczyźni). Sugeruje to, że możliwości zaspokajania potrzeb są bardziej ograniczone w grupie kobiet (Błędowski 2012c). W ogólnopolskim badaniu „Polska Starość”, które w latach 1991–2002 objęło osoby w wieku 65 lat i więcej, również została potwierdzona statystyczna zależność pomiędzy płcią a deklarowanym zadowoleniem z sytuacji finansowej, przy czym kobiety były mniej zadowolone w tym zakresie (Czekanowski 2003).

Podjęmowana w niniejszy artykule tematyka jest ponadto istotna ze względu na znaczenie wdowieństwa dla jakości życia. Badania wykazują, że małżeństwo zwiększa subiektywną ocenę jakości życia osób starszych (George 2010), zmniejsza zaś poziom depresji (Hank i Wagner 2013, Ploubidis i Grundy 2009). Wdowieństwo wiąże się natomiast z mniejszym zadowoleniem z życia (Berg i in. 2009, Chipperfield i Havens 2001), a niektóre badania wykazały wzrost ryzyka depresji w pierwszych latach od owdowienia (Schaan 2013). Ory i Hujits (2015), omawiając potencjalne przyczyny negatywnego wpływu owdowienia na subiektywną ocenę jakości życia, wskazali ograniczenie (utrata) dostępu osoby owdowiałej do finansowego, instrumentalnego, emocjonalnego oraz społecznego wsparcia, które otrzymywała od zmarłego partnera. Z kolei Corden i in. (2008) zauważają, że nawet jeśli po pewnym czasie trudności finansowe ustają, to i tak w początkowym okresie wdowieństwa mogą one stanowić przyczynę stresu i niepokoju.

Należy jednak podkreślić, że starsze wdowy nie są grupą jednorodną. Jest to subpopulacja wysoce heterogeniczna, składająca się z osób, dla których konsekwencje wynikające z owdowienia są bardzo różne (Corden i in. 2008). Istnieje wiele

Sylvia Timoszuk

stereotypów na temat wdów, które nierzadko przedstawiają ponury i niepełny obraz owdowiałych kobiet (Łopata 1996). DiGiacomo i in. (2013) podkreślają, że – z perspektywy badań naukowych, a także działań opracowywanych w ramach polityki danego państwa – istnieje zagrożenie w postrzeganiu wdowieństwa jako przeciwności losu, a nie etapu życia. Równocześnie jednak wskazują, że brak uwzględnienia wpływu tego zdarzenia na życie kobiet może skazywać je na samotność, ubóstwo oraz negatywne konsekwencje zdrowotne.

WDOWIEŃSTWO I MAŁŻEŃSTWO W STARSZYM WIEKU

Wyniki badań wskazują, że w przypadku starszych kobiet wdowieństwo wiąże się z występowaniem trudności finansowych. Takie wnioski sformułowali badacze, którzy porównywali wdowy z mężatkami lub wdowcami, a także analizujący sytuację finansową starszej kobiety przed i po owdowieniu (Bernard i Li 2006, Biró 2013, Corden i in. 2008, Hungerford 2001, Li 2004). W niniejszym artykule nacisk został położony na różnice w sytuacji finansowej wdów i zamężnych kobiet w starszych grupach wieku.

W literaturze przedmiotu wskazuje się na kilka potencjalnych przyczyn wpływających na trudniejszą sytuację finansową starszych wdów w stosunku do starszych mężatek. Owdowienie może znacząco zwiększyć ryzyko zaistnienia trudnej sytuacji finansowej wśród starszych kobiet między innymi z powodu utraty dochodów męża. Równie ważną przyczyną jest zniknięcie ekonomicznych korzyści skali występujących w małżeństwie (Peeters i De Tavernier 2015, Szukalski 2013b). Korzyści te przejawiają się między innymi w możliwości dokonywania tańszych (w przeliczeniu na osobę) zakupów czy ponoszenia niższego kosztu stałego związanego z eksploatacją mieszkania (np. czynsz rozkłada się na większą liczbę osób). Wspólne zamieszkiwanie pozwala zatem na swoistą redystrybucję dochodów, która poprawia sytuację członków rodziny szczególnie w przypadku, gdy nie posiadają oni własnych dochodów, bądź gdy ich dochody są relatywnie niskie w porównaniu z innymi członkami rodziny (Szukalski 2013b). Biorąc pod uwagę to, że starsze kobiety posiadają przeciętnie niższe dochody niż starsi mężczyźni (Ancyparowicz 2012, Błędowski 2011, 2012b) oznaczałoby to, że w grupie osób starszych to właśnie mężatki będą w znaczącym stopniu beneficjentkami korzyści skali. Niższe świadczenia mężatek i wdów są w dużej mierze wynikiem odmiennych ścieżek zawodowych i obowiązków rodzinnych zamężnych kobiet, co nie było uwzględniane przez dotychczasowe systemy emerytalne (Kotowska i in. 2008, Zaidi 2010). Ta dysproporcja w dochodach kobiet i mężczyzn sugeruje, że po śmierci małżonka to w szczególności starsze wdowy będą odczuwały silniej utratę ekonomicznych korzyści skali w domowym budżecie. Obserwacja potwierdzająca to zjawisko została dokonana między innymi w kierowanym przez Corden (2008) badaniu nad osobami owdowiałymi w Wielkiej

---

Wdowieństwo a sytuacja materialna kobiet w starszym wieku w Polsce

---

Brytanii. Badanie to wykazało, że utrata korzyści skali jest widoczna przede wszystkim w przypadku wdów i objawia się szczególnie wyraźnie we wzroście jednostkowego kosztu jedzenia.

Kolejnej przyczyny trudnej sytuacji finansowej starszych wdów można doszukiwać się w tym, że wdowy są przeciętnie starsze od kobiet zamężnych (*Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2002; Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011*). Wyższy wiek wiąże się z większym prawdopodobieństwem zachorowalności (Robine i Cambois 2013), w tym wystąpienia zjawiska wielochorobowości, tj. współwystępowania co najmniej dwóch chorób u jednej osoby (Salive 2013). Może to spowodować wzrost wydatków na opiekę zdrowotną i lekarstwa i tym samym wpłynąć negatywnie na sytuację finansową w starości. Istnieje ryzyko, że wraz z upływem czasu starzejąca się wdowa będzie musiała ponosić coraz wyższe wydatki na lekarstwa i opiekę medyczną, co będzie wpływało na jej sytuację finansową. Zjawisko rosnącego z wiekiem zapotrzebowania na opiekę zostało udokumentowane w Polsce w badaniu PolSenior, które dodatkowo wykazało, że starsze kobiety relatywnie częściej niż mężczyźni zgłaszały potrzebę otrzymywania pomocy (Błądowski 2012a).

Inną przyczyną trudniejszej sytuacji finansowej owdowiałych kobiet bywa wzrost obciążenia finansowego, jaki może pojawić się jeszcze przed śmiercią męża i uszczuplić oszczędności małżonków. Ma to miejsce w sytuacji, gdy zmarła osoba wymagała przed śmiercią opieki, zwłaszcza długoterminowej, co mogło spowodować znaczący wzrost wydatków w gospodarstwie domowym. Koszt takiej opieki z perspektywy osoby owdowiałej (niezależnie od jej płci) analizuje między innymi wspomniana już Corden i in. (2008). Wyniki jej badań potwierdziły, że wydatki związane z chorobą partnera mogą znacząco zmniejszyć oszczędności rodziny. Z kolei uszczuplenie zaoszczędzonych zasobów finansowych może wpłynąć niekorzystnie na późniejszą (także subiektywnie ocenianą) sytuację finansową osoby owdowiałej. W literaturze przedmiotu wśród wydatków, które mogą pomniejszyć oszczędności wskazuje się na przykład: dostosowanie pomieszczeń do potrzeb chorego partnera, opłata prywatnej opiekunki bądź pielęgniarki, zwiększona częstotliwość transportu w związku z chorobą bliskiej osoby czy wydatki na lekarstwa (Corden i in. 2008, McGarry i Schoeni 2005). Niektórzy badacze wskazują ponadto, że status ekonomiczny małżeństwa przed śmiercią męża jest najważniejszym czynnikiem determinującym sytuację materialną wdowy (Bound i in. 1991, McGarry i Schoeni 2005).

METODY I DANE

Celem przedstawionych w niniejszym opracowaniu analiz była ocena sytuacji materialnej starszych wdów w porównaniu ze starszymi mężatkami w Polsce. W analizie wykorzystane zostały dane z pierwszej rundy badania Generations and

Sylwia Timoszuk

Gender Survey (GGS-PL). Projekt GGS-PL objął na tyle dużą liczbę respondentów, że umożliwia analizę statystyczną nawet tak wąskiej subpopulacji jak wdowy i mężatki w wieku 60–79 lat, która podlegała analizie w omawianym badaniu.

Pierwszym celem analiz jest określenie, czy i w jakim stopniu sytuacja materialna wdów jest gorsza niż mężatek. Drugim analizowanym zagadnieniem jest to, w jaki sposób sytuacja materialna wdów powiązana jest z otrzymywaniem przez nie renty wdowiej. Renta wdowia jest to renta rodzinna, do której uprawniona jest kobieta po śmierci męża. W Polsce wdowa ma prawo do otrzymywania części świadczenia, które przysługiwałoby zmarłemu małżonkowi (na przykład emerytury). Wysokość renty ustalana jest na podstawie Ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (*Ustawa z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych*. Tekst jednolity Dz.U. 2017 poz. 1383)⁴.

W badaniu sformułowane zostały dwie hipotezy:

- H1: W przypadku starszych kobiet wdowieństwo w porównaniu z małżeństwem wiąże się z większym ryzykiem trudnej sytuacji materialnej;
- H2: W przypadku wdów renta wdowia związana jest z niższym ryzykiem doświadczenia trudną sytuacją materialną.

Hipotezy zostały zweryfikowane za pomocą modeli regresji logistycznej, w której zmienną objaśnianą była sytuacja materialna gospodarstwa domowego. Ocena sytuacji materialnej została oparta na koncepcji deprivacji materialnej. Trudna sytuacja materialna została zdefiniowana jako doświadczenie deprivacji materialnej, czyli subiektywnie odczuwany brak możliwości pokrycia określonych wydatków. W podejściu EUROSTAT wskaźnik deprivacji materialnej obejmuje dziewięć obszarów wydatków (*EUROSTAT Glossary*). W ankiecie GGS-PL pytanie odnoszące się do tego wątku zostało skrócone i obejmowało sześć obszarów. W szczególności, respondentki zostały poproszone o określenie, czy ich gospodarstwo domowe może sobie pozwolić na (Tak / Nie):

1. ogrzewanie mieszkania odpowiednio do potrzeb;
2. opłacenie tygodniowego wyjazdu rodziny na wypoczynek raz w roku;
3. wymianę zużytych mebli;
4. kupowanie nowej odzieży zamiast używanej;
5. jedzenie mięsa, drobiu, ryb (czy wegetariańskich odpowiedników) co drugi dzień;
6. zaproszenie przyjaciół lub rodziny na lampkę wina lub posiłek co najmniej raz w miesiącu.

Skonstruowane zostały trzy modele. W każdym modelu zmienną objaśnianą była dychotomiczna miara deprivacji materialnej. Respondentka została przypisana do

⁴ Przykładowo w 2017 r. wdowa była uprawniona do otrzymywania 85% świadczenia męża.

Wdowieństwo a sytuacja materialna kobiet w starszym wieku w Polsce

grupy doświadczającej deprivacji materialnej (kod: 1), jeżeli wskazała brak możliwości pokrycia wydatków w określonej liczbie obszarów. W przeciwnym wypadku była przypisana do grupy niedoświadczającej deprivacji (kod: 0). Podsumowanie konstrukcji poszczególnych miar zostało przedstawione w tabeli 1.

Tabela 1. Lista modeli regresji logistycznych i informacji o zmiennej objaśnianej
 Table 1. List of regression models with the description of the dependent variable

Model <i>Model</i>	Zmienna objaśniana <i>Dependent variable</i>	Respondentka doświadcza deprivacji materialnej, jeżeli w jej ocenie gospodarstwo domowe nie jest zdolne do pokrycia wydatków w co najmniej: <i>The respondent experiences material deprivation if she reported that her household is not able to cover expenses in at least:</i>
1	Depr3	3 obszarach
2	Depr4	4 obszarach
3	Depr5	5 obszarach

Źródło: opracowanie własne.
 Source: own elaboration.

Poszczególne modele stosują mierniki, które różnią się ostrością pomiaru deprivacji materialnej. Im wyższy numer modelu, tym bardziej restrykcyjny pomiar – aby respondentka została zaklasyfikowana jako osoba doświadczająca deprivacji materialnej, musi zgłosić trudności w pokryciu wydatków w coraz większej liczbie obszarów. Przykładowo, w modelu 1 wystarczy, że wskaże ona trzy problematyczne obszary. Z kolei w modelu 3 musi już wskazać co najmniej pięć obszarów.

Deprivacja materialna nie jest równoznaczna z ubóstwem, jednak może wskazywać na ryzyko jego wystąpienia. Każda z zastosowanych miar – od Depr3 do Depr5 – może być zatem uznana za wskaźnik zagrożenia ubóstwem, przy czym im wyższy numer danej zmiennej, tym wskazuje ona wyższy stopień tego zagrożenia. W dalszej części opracowania miara Depr5 określana jest jako pogłębiona deprivacja materialna. Ponadto w pracy zamienne używane są terminy deprivacja materialna, sytuacja materialna oraz sytuacja finansowa. Sytuacja ekonomiczna używana jest jako pojęcie szersze, wykraczająca poza same przepływy finansowe gospodarstwa domowego i możliwość pokrywania określonych wydatków. Obejmuje ona również majątek oraz oszczędności w gospodarstwie domowym.

Ponieważ cele badania dotyczą określenia związku między ryzykiem deprivacji materialnej wśród starszych kobiet a stanem cywilnym (wdowieństwo versus małżeństwo) oraz otrzymywaniem renty wdowiej, zmienna objaśniająca w każdym z modeli ma trzy następujące kategorie:

Sylvia Timoszuk

Grupa I: mążatka

Grupa II: wdowa, nie otrzymuje renty wdowiej

Grupa III: wdowa, otrzymuje rentę wdowią.

W każdym modelu zostały użyte te same zmienne kontrolne. Ich zestawienie wraz z opisem konstrukcji znajduje się w tabeli 2.

Tabela 2. Zmienne kontrolne

Table 2. Control variables

Zmienna kontrolna <i>Control variable</i>	Opis <i>Description</i>
Wykształcenie <i>Education</i>	3 poziomy: <ul style="list-style-type: none"> • brak/nizsze: bez wykształcenia, podstawowe nieukończone, podstawowe ukończone, gimnazjalne • średnie (<i>ref.</i>): średnie zawodowe, zasadnicze zawodowe, średnie ogólnokształcące, policealne • wyższe: wyższe licencjackie, inżynierskie i równorzędne, wyższe magisterskie i równorzędne, wyższe ze stopniem naukowym co najmniej doktora
Wiek <i>Age</i>	Wiek w pełnych latach ukończonych na dzień wywiadu
Stan zdrowia <i>Health status</i>	3 poziomy: <ul style="list-style-type: none"> • zły lub bardzo zły • ani dobry, ani zły (<i>ref.</i>) • dobry lub bardzo dobry
Liczba żyjących dzieci <i>Number of living children</i>	3 poziomy: <ul style="list-style-type: none"> • brak dzieci • 1–3 żyjących dzieci (<i>ref.</i>) • 4 i więcej żyjących dzieci
Miejsce zamieszkania <i>Place of residence</i>	3 poziomy: <ol style="list-style-type: none"> 1. miasto powyżej 200 tys. 2. miasto do 200 tys. (<i>ref.</i>) 3. wieś
Liczba osób w gospodarstwie domowym <i>Number of household members</i>	Liczba członków gospodarstwa domowego (włączając respondentkę).

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GGS-PL.

Source: own elaboration based on the GGS-PL data.

Wdowieństwo a sytuacja materialna kobiet w starszym wieku w Polsce

Liczba wszystkich kobiet w wieku 60–79 lat w bazie GGS-PL wynosi 3833. W tej grupie 3352 osoby były wdowami (1708) albo mężatkami (1644, z czego 15 kobiet było w separacji). Ze względu na braki w odpowiedziach, z bazy usuniętych zostało 45 przypadków i tym samym ostateczna liczebność próby wyniosła 3307 respondentek. Zestawienie podsumowujące proces usuwania przypadków z bazy analitycznej przedstawia tabela 3.

Tabela 3. Podsumowanie liczby respondentek, których dane zostały usunięte z bazy analitycznej ze względu na braki w odpowiedziach. Liczebność próby przed usunięciem braków odpowiedzi: 3352

Table 3. Summary of the records removed from the database due to the missing responses. Original sample size: 3352

Zmienna <i>Variable</i>	Liczba braków odpowiedzi <i>Number of the missing responses</i>	Liczebność próby po usunięciu danych z brakiem odpowiedzi <i>Sample size after removing the missing responses</i>
Deprywacja materialna <i>Material deprivation</i>	36*	3316
Stan cywilny <i>Marital status</i>	0	3316
Wykształcenie <i>Education</i>	7	3309
Wiek <i>Age</i>	0	3309
Stan zdrowia <i>Health status</i>	2	3307
Liczba żyjących dzieci <i>Number of living children</i>	0	3307
Miejsce zamieszkania <i>Place of residence</i>	0	3307
Liczba osób w gospodarstwie domowym <i>Number of household members</i>	0	3307
Otrzymywanie renty wdowiej? <i>Survivors pension?</i>	0	3307

* Brak odpowiedzi w co najmniej jednym z sześciu obszarów deprywacji materialnej.

* A missing response in at least one of the six areas of the material deprivation.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GGS-PL.

Source: own calculations based on the GGS-PL sample.

Sylvia Timoszuk

W tabeli 4 podane zostały podstawowe informacje na temat struktury analizowanej próby.

Tabela 4. Struktura badanych kobiet ze względu na wyróżnione cechy

Table 4. The structure of the sample by the variables selected for the analysis

a) zmienne kategoryjne

a) the factor variables

Zmienna Variable	Poziomy Levels	Liczebność Number
Zmienna objaśniająca Explanatory variable	Grupa I: mężatka	1618
	Grupa II: wdowa, nie otrzymuje renty wdowiej	1270
	Grupa III: wdowa, otrzymuje rentę wdowią	419
Wykształcenie Education	brak/niższe	1315
	średnie	1666
	wyższe	326
Stan zdrowia Health status	zły, bardzo zły	955
	ani dobry, ani zły	1648
	dobry, bardzo dobry	704
Liczba żyjących dzieci Number of living children	brak dzieci	215
	1–3 żyjących dzieci	2608
	4 i więcej żyjących dzieci	484
Miejsce zamieszkania Place of residence	miasto powyżej 200 tys.	671
	miasto do 200 tys.	1542
	wieś	1094

b) zmienne ciągłe

b) the continuous variables

Zmienna Variable	Jednostka pomiaru Unit	Zakres Range	Mediana Median
Wiek Age	rok	60–79	69
Liczba osób w gospodarstwie domowym Number of household members	osoba	1–9	2

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GGS-PL.

Source: own calculations based on the GGS-PL sample.

Wdowieństwo a sytuacja materialna kobiet w starszym wieku w Polsce

WYNIKI

W tabeli 5 zaprezentowane zostały oszacowane współczynniki dla zmiennej objaśniającej dla trzech modeli, uwzględniających trzy różne postaci zmiennej objaśnianej. Wyniki w bloku A i B dotyczą tych samych modeli, ale współczynniki w tych blokach przedstawione zostały w odniesieniu do dwóch różnych kategorii referencyjnych zmiennej objaśniającej. W bloku A wyniki prezentowane są w porównaniu do kategorii „mężatka”, zaś w bloku B „wdowa, nie otrzymuje renty wdowiej”. Część A umożliwia zatem porównanie poszczególnych kategorii wdów z kobietami zamężnymi. W bloku B można odczytać, czy różnice pomiędzy wyodrębnionymi kategoriami wdów są istotne statystycznie (a przy okazji ułatwiają odczytanie ilorazu szans). Pełne tabele z wynikami przeprowadzonych analiz uwzględniające wszystkie zmienne kontrolne znajdują się w załączniku 1.

Tabela 5. Regresja logistyczna dla deprivacji materialnej, iloraz szans (odds ratio)

Table 5. Logistic regression of material deprivation, odds ratio

Model / Model	1	2	3
Zmienna objaśniana / Dependent variable	Depr3	Depr4	Depr5
BLOK A (ref. mężatka)			
wdowa, NIE otrzymuje renty wdowiej	2.21 ***	2.10 ***	2.46 ***
wdowa, otrzymuje rentę wdowią	1.96 ***	1.71 ***	1.58 **
BLOK B (ref. wdowa otrzymuje rentę wdowią)			
wdowa, NIE otrzymuje renty wdowiej	1.13	1.23 *	1.55 **
mężatka	0.51 ***	0.58 ***	0.63 **

Poziom istotności (significance level): *** $p < 0,001$; ** $p < 0,05$; * $p < 0,1$

Liczebność próby (sample size): 3307

Źródło: obliczenia własne na podstawie GGS-PL.

Source: own calculations based on GGS-PL sample.

Jak pokazują wyniki w bloku A, niezależnie od otrzymywania renty wdowiej, wdowieństwo jest związane z wyższym ryzykiem doświadczania deprivacji materialnej. Ma to miejsce bez względu na przyjęty poziom zmiennej objaśnianej, przy czym wyniki są istotne statystycznie na poziomie $\alpha = 0,001$, poza jednym współczynnikiem istotnym na poziomie $\alpha = 0,05$. Wyniki te wskazują zatem na silne powiązanie doświadczania deprivacji materialnej ze stanem cywilnym (małżeństwo versus wdowieństwo) starszej kobiety.

W porównaniu do mężatek, w każdym z trzech modeli wdowy nieotrzymujące renty wdowiej mają wyższe ryzyko deprivacji finansowej niż wdowy pobierające

Sylvia Timoszuk

to świadczenie. Można to zaobserwować porównując wyniki Grupy II i Grupy III w bloku A. W zależności od zastosowanej miary deprivacji materialnej, ryzyko to jest wyższe od 2,10 do 2,46 razy w przypadku wdów, które nie otrzymują renty wdowiej, zaś w grupie wdów z rentą jest ono wyższe od 1,58 do 1,96 razy.

Uwagę w bloku A przyciąga to, że zaostrzenie poziomu deprivacji materialnej – czyli deklarowanie niezdolności pokrycia wydatków w coraz większej liczbie obszarów (3, 4, a następnie 5) – ma odmienny efekt w rozważanych dwóch grupach wdów. W przypadku wdów nieotrzymujących renty wdowiej, zaostrzenie miary deprivacji materialnej powoduje najpierw spadek, a następnie wzrost ryzyka doświadczania trudnej sytuacji finansowej w porównaniu do mężatek. Z kolei w grupie III, ryzyko to za każdym razem obniża się. Wyniki w bloku B pokazują, że im bardziej rygorystyczna miara deprivacji finansowej, tym większa różnica między wyodrębnionymi kategoriami wdów. Okazuje się jednak, że jedynie w przypadku ostrzejszych miar (Depr4 i Depr5) oszacowane współczynniki są statystycznie istotne. Warto też zwrócić uwagę, że obie kategorie wdów różnią się w większym stopniu od mężatek (blok A), niż między sobą (blok B).

DYSKUSJA

Otrzymane wyniki wskazują na silne powiązanie wdowieństwa z trudną sytuacją finansową: w grupie starszych kobiet wdowy częściej doświadczają deprivacji materialnej niż mężatki. Tym samym wnioski z zagranicznych opracowań naukowych zostały potwierdzone dla Polski. Dodatkowo możliwe było określenie siły analizowanego związku. Informacja o tym, o ile razy większe ryzyko deprivacji materialnej występuje wśród wdów w porównaniu z kobietami zamężnymi jest ważna z punktu widzenia walki z ubóstwem oraz efektywności działań ukierunkowanych na poprawę jakości życia starszych kobiet. Działania te powinny uwzględniać to, że starsze wdowy są grupą o znacząco podwyższonym ryzyku pojawienia się trudności finansowych.

Uwagę przyciągają wyniki zestawiające ryzyko doświadczenia deprivacji finansowej przez starsze wdowy otrzymujące rentę wdowią z wdowami bez takiego świadczenia. Relatywne ryzyko jest istotnie wyższe dla kobiet nieotrzymujących renty jedynie w przypadku bardziej rygorystycznych miar trudności finansowych, zwłaszcza w odniesieniu do pogłębionej deprivacji materialnej (niezdolność pokrycia wydatków w przynajmniej pięciu różnych obszarach wydatków). Im lżejsze kryterium deprivacji materialnej rozpatrujemy, tym bardziej renta wdowia traci na znaczeniu. Sugeruje to, że otrzymywanie renty wdowiej nie zawsze wiąże się z możliwością poniesienia wszystkich analizowanych typów wydatków. Innymi słowy, renta wdowia nie wyklucza całkowicie ryzyka doświadczenia deprivacji materialnej, rozumianej jako brak jakichkolwiek ograniczeń w rozważanych obszarach wydatków. W obu grupach wdowy doświadczają takowych ograniczeń. Nie

---

Wdowieństwo a sytuacja materialna kobiet w starszym wieku w Polsce

---

można jednak zignorować istotnego związku pomiędzy rentą wdowią a mniejszym relatywnym ryzykiem doświadczania pogłębionej deprywacji materialnej.

Jest to ważna informacja. Jeśli renta wdowia związana jest z mniejszym ryzykiem pogłębionej deprywacji materialnej, pojawia się pokusa uznania jej za potencjalne narzędzie walki z ubóstwem w grupie starszych kobiet. Należy tu jednak zachować ostrożność. Pojawia się bowiem pytanie, czy renta wdowia jest faktycznie przyczyną niższego ryzyka problemów finansowych, czy też jest jedynie pewną cechą charakteryzującą grupę starszych wdów znajdujących się w ogólnie lepszej sytuacji materialnej? Zastosowane w badaniu modele regresji logistycznej umożliwiają stwierdzenie związku między analizowanymi zmiennymi, który niekoniecznie musi mieć charakter przyczynowo-skutkowy. Otwartym pozostaje zatem pytanie, czy renta wdowia jest przyczyną lepszej sytuacji finansowej, czy też sama związana jest z innymi czynnikami wpływającymi na obecne zagrożenie wdowy deprywacją materialną – na przykład z historią zatrudnienia małżonków i ogólną sytuacją ekonomiczną małżeństwa przed śmiercią męża?

Warto w tym miejscu rozważyć, jaka może być potencjalna rola renty wdowiej w sytuacji materialnej starszych wdów. Możliwe wydają się trzy główne scenariusze. Po pierwsze można uznać, że renta wdowia jest bezpośrednią przyczyną niższego ryzyka deprywacji materialnej. Samo otrzymywanie świadczenia zmniejsza zagrożenie braku zdolności ponoszenia analizowanych wydatków. Zdolność ta jest przy tym niezależna od historii zawodowych małżonków i ich sytuacji ekonomicznej w przeszłości.

Drugie możliwe wytłumaczenie wskazuje, że renta wdowia to pochodna sytuacji ekonomicznej małżeństwa w przeszłości. W tym przypadku uznaje się, że istnieje selekcja do subpopulacji starszych wdów otrzymujących rentę wdowią. Otrzymywanie świadczenia jest możliwe i racjonalne jedynie w dwóch przypadkach:

1. mąż otrzymywałby świadczenie emerytalne na tyle wysokie, że obliczona na jego podstawie renta wdowia jest znacząco wyższa od świadczenia emerytalnego (albo renty) wdowy;
2. wdowa nie ma prawa do własnego świadczenia (renty chorobowej albo emerytury). Decyduje się więc na wystąpienie o rentę rodzinną po mężu, niezależnie od wysokości tego świadczenia.

Podstawowym założeniem jest w obu przypadkach to, że zmarły małżonek zdołał osiągnąć uprawnienia do takiej wysokości emerytury, która stanowiłaby podstawę renty rodzinnej korzystniejszej od własnego świadczenia wdowy. Takie założenie nie zawsze jest spełnione. Przykładowo, w sytuacji kobiet, których mąż pozostał długo bezrobotny renta wdowia może w ogóle nie być rozważana jako opcja dochodu. Oznaczałoby to, że w subpopulacji wdów kobiety nie biorą w równym stopniu pod uwagę wystąpienie o to świadczenie. Innymi słowy, prawdopodobieństwo ubiegania się o rentę wdowią jest uzależnione od historii zawodowej małżonków. Historia ta z kolei może mieć duże przełożenie na sytuację ekonomiczną małżeństwa jeszcze za życia męża. Możliwe jest, że wdowy, dla których już okres

Sylvia Timoszuk

małżeński związany był z trudną sytuacją finansową, mają mniejszą szansę otrzymania (korzystnej) renty wdowiej. Tym samym, biedne mężatki mają większe ryzyko pozostania biednymi wdowami.

W przypadku opisanego wyżej schematu uderzające jest uzależnienie sytuacji finansowej wdowy w starości od historii aktywności ekonomicznej męża. Jeśli kobieta nie zdołała osiągnąć własnej (wysokiej) emerytury, jej sytuacja finansowa jest pochodną ścieżki zawodowej męża. Ponadto, w starszym wieku małżeństwo może w pewnym stopniu działać jak „zasłona dymna”, która kamufluje indywidualną sytuację finansową kobiety. Dopóki żyje mąż, efekty ścieżki zawodowej żony niekoniecznie są widoczne. Dopiero po śmierci męża mogą się one ujawnić w całej okazałości. Jeśli owdowienie ma miejsce w starszym wieku, kobieta ma z reguły bardzo ograniczone możliwości wpłynięcia na swoją sytuację finansową poprzez aktywność zawodową. Owdowienie można wówczas traktować jako zniknięcie zasłony, która ukrywała ograniczoną zdolność albo niezdolność finansową żony do pokrywania wydatków. Tłumaczyłoby to również po części, dlaczego wdowcy są w mniejszym stopniu zagrożeni problemami finansowymi. W ich przypadku małżeństwo nie pełni funkcji „zasłony dymnej”, a przynajmniej nie w tak dużym stopniu jak w odniesieniu do kobiet.

Trzecie wytłumaczenie znaczenia renty wdowiej jest takie, że z jednej strony ma ona bezpośrednie przełożenie na obecną sytuację finansową wdowy, z drugiej zaś jest powiązana z aktywnością ekonomiczną małżonków w przeszłości. To wyjaśnienie dopuszcza podwójną rolę omawianego świadczenia i stanowi tym samym połączenie pierwszego i drugiego podejścia, które zostały opisane wyżej.

Rozstrzygnięcie tego, czy istnieje związek przyczynowo-skutkowy między rentą wdowią a pogłębioną deprivacją finansową wymagałoby analizy wykorzystującej dane poprzeczne. Regularny i systematyczny zbiór danych w ramach projektu GGS-PL mógłby potencjalnie umożliwić pogłębienie analizy znaczenia renty wdowiej dla sytuacji materialnej wdów w starości.

Analiza sytuacji finansowej starszych wdów jest tematem ważnym z punktu widzenia zagrożenia ubóstwem kobiet w starości. To, czy rentę wdowią można uznać za skuteczne narzędzie walki z ubóstwem (którego wskaźnikiem jest w pewnym stopniu miernik pogłębionej deprivacji materialnej), zależy od tego, o jakiej grupie kobiet jest mowa. W przypadku już owdowiałych starszych kobiet, świadczenie to może stanowić sposób na zmniejszanie zagrożenia trudną sytuacją finansową – zwłaszcza może pozwolić im uniknąć bardzo poważnych problemów finansowych. W odniesieniu do tej grupy kobiet, z przyczyn oczywistych, nie jest już możliwa poprawa ich sytuacji materialnej poprzez oddziaływanie na sytuację ekonomiczną małżeństwa i ścieżkę zawodową kobiety. Jednak renta wdowia nie powinna być rozważana jako jedyne i wystarczające narzędzie przeciwdziałania ubóstwu starszych wdów. W odniesieniu do mężatek, które wraz z mężem pozostają wciąż aktywne zawodowo ważne jest uświadamianie późniejszych konsekwencji decyzji zawodowych, podejmowanych przez kobiety w toku całego jej życia.

 Wdowieństwo a sytuacja materialna kobiet w starszym wieku w Polsce

---

ŹRÓDŁA FINANSOWANIA

Badanie realizowane w ramach projektu badawczego finansowanego ze środków Narodowego Centrum Nauki w ramach konkursu PRELUDIUM, nr projektu 2016/21/N/HS4/02846. Dane wykorzystane w analizach zostały pozyskane w ramach projektu „Generacje, rodziny i pleć kulturowa (GGS-PL)” finansowanego przez Narodowe Centrum Nauki w podstawie umowy 554/N-UNECE/2009/0.

LITERATURA

- Ancyparowicz G., 2012, *Kapitałowe emerytury i renty a ryzyko ubóstwa w Polsce*, [w:] J. Hrynkiewicz (red.), *O sytuacji ludzi starszych* (s. 83–97), Rządowa Rada Ludnościowa, Warszawa.
- Berg A.I., Hoffman L., Hassing L.B., McClearn G.E., Johansson B., 2009, *What matters, and what matters most, for change in life satisfaction in the oldest-old? A study over 6 years among individuals 80+*, „Aging & mental health”, vol. 13, 191–201.
- Bernard A., Li C., 2006, *Death of a Spouse The Impact on Income for senior men and women*. Analysis in Brief, Catalogue no. 11-621-MIE – No. 46, Statistics Canada, Ottawa, Ontario.
- Biró A., 2013, *Adverse effects of widowhood in Europe*, „Advances in Life Course Research”, vol. 18, nr 1, 68–82.
- Błędowski P., 2011, *Sytuacja ekonomiczna i potrzeby opiekuńcze osób starszych w Polsce*, „Polityka Społeczna”, numer tematyczny 4/2011, IPISS, Warszawa.
- Błędowski P., 2012a, *Potrzeby opiekuńcze osób starszych*, [w:] M. Mossakowska, A. Więcek, P. Błędowski (red.), *Aspekty medyczne, psychologiczne, socjologiczne i ekonomiczne starzenia się ludzi w Polsce. PolSenior* (s. 449–466), Wydanie I, Termedia Wydawnictwa Medyczne, Poznań.
- Błędowski P., 2012b, *Sytuacja ludzi starszych*, [w:] Z. Strzelecki (red.), *Sytuacja demograficzna Polski. Raport 2011–2012*, Rządowa Rada Ludnościowa, Warszawa.
- Błędowski P., 2012c, *Sytuacja materialna osób starszych*, [w:] M. Mossakowska, A. Więcek, P. Błędowski (red.), *Aspekty medyczne, psychologiczne, socjologiczne i ekonomiczne starzenia się ludzi w Polsce. PolSenior* (s. 393–406), Wydanie I, Termedia Wydawnictwa Medyczne, Poznań.
- Bound J., Duncan G.J., Laren D.S., Oleinick L., 1991, *Poverty dynamics in widowhood*, „Journal of Gerontology”, vol. 46, issue 3, 115–124.
- Chipperfield J.G., Havens B., 2001, *Gender differences in the relationship between marital status transitions and life satisfaction in later life*, „The journals of Gerontology. Series B, Psychological sciences and social sciences”, vol. 56, 176–186.
- Corden A., Hirst M., Nice K., 2008, *Financial Implications of Death of a Partner*, Working Paper No. ESRC 2288 12.08, December 2008, Social Policy Research Unit, University of York, źródło: <https://www.york.ac.uk/inst/spru/research/pdf/Bereavement.pdf> (data dostępu: 20.07.2015).
- Czekanowski P., 2003, *Sytuacja materialna*, [w:] B. Synak (red.), *Polska Starość* (s. 101–114), Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk.
- DiGiacomo M., Davidson P.M., Byles J., Nolan M.T., 2013, *An Integrative and Socio-Cultural Perspective of Health, Wealth, and Adjustment in Widowhood*, „Health Care for Women International”, vol. 34, s. 1067–1083.
- EUROSTAT Glossary, zasób internetowy, <http://ec.europa.eu>, (data dostępu: 14.08.2016).
- George L.K., 2010, *Still happy after all these years: research frontiers on subjective well-being in later life*, „The Journals of Gerontology: Social Sciences”, vol. 65B, 331–339.
- Hank K., Wagner M., 2013, *Parenthood, Marital Status, and Well-Being in Later Life: Evidence from SHARE*, „Social Indicators Research”, vol. 114, 639–653.
- Hungerford T.L., 2001, *The Economic Consequences of Widowhood on Elderly Women*, „The Gerontologist”, vol. 41, issue 1, 103–110.

- Kotowska I.E., Stachura J., Strzelecki P., 2008, *Equality of Retirement Benefits Received By Men and Women in Selected European Countries*, Paper presented at the ENEPRI Research Reports, źródło: <http://aei.pitt.edu/9445/2/9445.pdf> (data dostępu: 13.01.2016).
- Kurzynowski A., 1975, *Wdowieństwo – problem gerontologii społecznej*, [w:] J. Piotrowski (red.), *Starzenie się i starość w badaniach gerontologicznych w Polsce. Pamiętnik I Zjazdu Naukowego Polskiego Towarzystwa Gerontologicznego, Warszawa 2–3 grudnia 1974 r.* (s. 154–159). Polskie Towarzystwo Gerontologiczne. Roczniki Gerontologiczne, Warszawa – Wrocław.
- Kurzynowski A., 2004, *Wdowieństwo jako faza życia rodzinnego*, [w:] *Samodzielność ludzi starych z perspektywy medycyny i polityki społecznej. Dotychczasowe doświadczenia UE i Polski*, Materiały konferencyjne, PTG, Warszawa, s. 169–174.
- Li C., 2004, *Widowhood: Consequences on Income for Senior Women*, Ottawa, Ontario, Canada: Statistics Canada, źródło: <http://www.statcan.gc.ca> (data dostępu: 10.01.2016).
- Łopata H.Z., 1996, *Current widowhood: Myths & Realities*, Sage Publications.
- Martin-Matthews A., 2011, *Revisiting Widowhood in Later Life: Changes in Patterns and Profiles. Advances in Research and Understanding*. „Canadian Journal on Aging”, vol. 30, 339–354.
- McGarry K., Schoeni R.F., 2005, *Widow(er) poverty and out-of-pocket medical expenditures near the end of life*, „Journal of Gerontology: Social Sciences”, vol. 60B, issue 3, 160–168.
- Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2002*, zasób internetowy, <http://stat.gov.pl> (data dostępu: 12.09.2015).
- Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011*, zasób internetowy, <http://stat.gov.pl> (data dostępu: 09.04.2013).
- Ory B., Huijts T., 2015, *Widowhood and Well-being in Europe: The Role of National and Regional Context*, „Journal of Marriage and Family”, vol. 77, 730–746.
- Peeters H., De Tavernier W., 2015, *Lifecourses, pensions and poverty among elderly women in Belgium: interactions between family history, work history and pension regulations*, „Ageing and Society”, vol. 35, 1171–1199.
- Ploubidis G.B., Grundy E., 2009, *Later-Life Mental Health in Europe : A Country-Level Comparison*, „Journal of Gerontology: Social Sciences”, vol. 64B, issue 5, 666–676.
- Robine J.-M., Cambois E., 2013, *Healthy life expectancy in Europe*, „Population Societies”, vol. 499, 1–4.
- Salive M.E., 2013, *Multimorbidity in older adults*, „Epidemiologic Review”, vol. 35, 75–83.
- Schaan B., 2013, *Widowhood and depression among older Europeans – the role of gender, caregiving, marital quality, and regional context*, „Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences Social Sciences”, vol. 68, 431–442.
- Szukalski P., 2004, *Wdowieństwo w starszym wieku w Polsce jako problem demograficzny*, [w:] *Samodzielność ludzi starych z perspektywy medycyny i polityki społecznej. Dotychczasowe doświadczenia UE i Polski*, Materiały konferencyjne, PTG, Warszawa, s. 175–183.
- Szukalski P., 2006, *Wdowieństwo w starszym wieku w Polsce*, „Gerontologia Polska”, tom 14, nr 2, 63–70.
- Szukalski P., 2007, *Owdowienie jako zdarzenie demograficzne – ujęcie długookresowe*, [w:] E. Ozorowski, R. Horodeński (red.), *Małżeństwo. Etyka. Ekonomia* (s. 111–122), Wyższa Szkoła Ekonomiczna w Białymstoku, Białystok.
- Szukalski P., 2013a, *Owdowienia*, [w:] P. Szukalski (red.), *Małżeństwo: początek i koniec* (s. 147–164), Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Szukalski P., 2013b, *Społeczno-ekonomiczny kontekst zmian instytucji małżeństwa w powojennej Polsce*, [w:] P. Szukalski (red.), *Małżeństwo: początek i koniec* (s. 11–31), Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Ustawa z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych*, Tekst jednolity Dz.U. 2017 poz. 1383.
- Zaidi A., 2010, *Poverty Risks for Older People in EU Countries – An Update*, Paper presented at the Policy Brief January (II), Vienna: European Centre for Social Welfare Policy and Research, źródło: <http://pdc.ceu.hu> (data dostępu: 30.12.2015).

Wdowieństwo a sytuacja materialna kobiet w starszym wieku w Polsce

---

WIDOWHOOD AND MATERIAL SITUATION OF OLDER WOMEN LIVING IN POLAND

ABSTRACT

Widowhood of older women in Poland is an important research topic, especially for two reasons. First, widowed women constitute a relatively large subpopulation in the country. Second, the research conducted in other European countries showed that widowhood is related to a higher risk of poverty among women in older age groups. In the paper, I analyze the material situation of older widows in Poland and determine what factors are related to a higher risk of financial problems among them. In particular, I investigate a role of survivor's pension for women's material situation. I use data from the first wave of the Generations and Gender Survey, conducted in Poland (GGs-PL). The sample consists of widowed and married women aged 60–79, living in Poland. I apply the logistic regression analyses and use different measures of financial hardship. Regardless of which measure is used, the results showed that in comparison to marriage, widowhood is related to a higher risk of material deprivation among older women. Survivor's pension does not mitigate this risk completely, but it is related to a significantly lower risk of a severe material deprivation.

Keywords: Material situation of older women, material deprivation, poverty, survivor's pension, widowhood, widow, old people, social gerontology

Sylvia Timoszuk

ZAŁĄCZNIK 1

Wyniki regresji logistycznej, ilorazy szans (odds ratio)

Results of the logistic regression models, odds ratio

	Depr3	Depr4	Depr5
<i>Zmienna objaśniająca (ref. Mężatka) / Explanatory variable (ref. Married)</i>			
wdowa NIE otrzymuje renty wdowiej	2.21 ***	2.10 ***	2.46 ***
wdowa otrzymuje rentę wdowią	1.96 ***	1.71 ***	1.58 **
<i>Zmienne kontrolne / Control variables</i>			
<i>wykształcenie (ref. średnie)</i>			
brak/nizsze	1.58 ***	1.59 ***	1.6 ***
wyższe	0.37 ***	0.35 ***	0.38 ***
<i>Wiek (w latach)</i>			
	1.00	0.99 *	0.98 **
<i>Stan zdrowia (ref. ani zły, ani dobry)</i>			
zły lub bardzo zły	2.11 ***	1.98 ***	1.98 ***
dobry lub bardzo dobry	0.61 ***	0.61 ***	0.59 ***
<i>Liczba dzieci (ref. 1–3)</i>			
bezdzietni	1.10	1.05	1.21
4 dzieci i więcej	1.27 **	1.19	1.24 *
<i>Miejsce zamieszkania (ref. miasto do 200 tys.)</i>			
miasto powyżej 200 tys.	0.84 *	0.89	0.91
wieś	1.26 **	1.11	1.20
<i>Liczba osób w gospodarstwie domowym</i>			
	0.86 ***	0.79 ***	0.83 ***
<i>Wyraz wolny</i>			
	0.78	1.08	0.44

Poziom istotności (significance level): *** $p < 0,001$; ** $p < 0,05$; * $p < 0,1$

Liczebność próby (sample size): 3307

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GGS-PL.

Source: own calculations based on the GGS-PL.